

Sociotopkartering i Hemse

Jenny Sandberg, 2011-10-05

Samhällsbyggnadsförvaltningen, 2011

Foton tagna av Stina Wester och Jenny Sandberg

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
-----------------------	----------

Sociotopkartering.....	5
------------------------	---

Hemse.....	6
-------------------	----------

Inledning	6
-----------------	---

Tillvägagångssätt.....	6
------------------------	---

Enkät	6
-------------	---

Sociotopkarta.....	8
---------------------------	----------

Platser på kartan	8
--------------------------------	----------

Högbyäng.....	8
---------------	---

Hultekrupper.....	8
-------------------	---

Torget	9
--------------	---

Trekanten.....	10
----------------	----

Multisportarenan.....	10
-----------------------	----

Asarve	11
--------------	----

Tingsåkern (Gräsplan framför gamla polishuset).....	11
---	----

Skolskogen	12
------------------	----

Rörelsemönster.....	12
----------------------------	-----------

Banvallen mot Alva och Stånga	12
-------------------------------------	----

Hälsans stig	12
--------------------	----

Motionsspåret	13
---------------------	----

Avslutande reflektioner.....	13
-------------------------------------	-----------

Källförteckning.....	14
-----------------------------	-----------

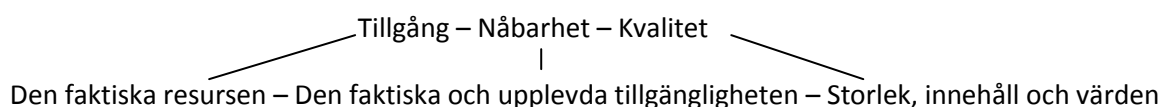
Inledning

I juni 2008 antogs "Vision Gotland 2025", den regionala utvecklingsplanen för Gotland (RUP) som har till syfte att ge riktlinjer för framtida utveckling på Gotland fram till år 2025. Utifrån visionen har översiktsplanen "Bygg Gotland" arbetats fram. I visionen framhålls de mål och visioner som kommunen vill uppfylla och som ska genomsyra den önskade framtida utvecklingen. Visionen utgår från ett hållbarhetsperspektiv vilket definieras utifrån ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter. Vad gäller de ekologiska och ekonomiska aspekterna så finns det vedertagna metoder för att ta hänsyn till dessa men det har tidigare saknats verktyg för att implementera de sociala aspekterna.

Ett av de övergripande målen i visionen är att *"Gotlänningarna har bra hälsa och mår bäst i landet"*. Faktorer som påverkar hälsan är bland annat möjligheten till delaktighet och inflytande samt tillgång till en fysisk och social miljö som underlättar och ger förutsättningar att göra hälsosamma val. Människors vardagsmiljöer har stor betydelse för såväl den fysiska som psykiska hälsan. Bra och tillgängliga grönområden är särskilt betydelsefulla för grupper som är utsatta för hälsorisker till exempel barn, personer med funktionshinder, äldre och socioekonomiskt svaga grupper.

Syftet med undersökningen är att belysa vilka grönområden och mötesplatser som invånarna och de som arbetar där nyttjar på fritiden och i verksamheten. Tidigare har en pilotstudie gjorts i Torslunden, Visby, Slite och Burgsvik.

Att få invånare/medborgare delaktiga på ett tidigt stadium i planeringen är viktigt för att bidra till förankring och förståelse åt båda håll. Den bostadsnära naturen och dess mötesplatser är en viktig resurs i människors sociala liv och för en hållbar stadsutveckling. Natur och kultur går hand i hand i städerna och den lilla trädningen i staden kan ha en viktig funktion för djur- och växter såväl som för barn och vuxna. Boverket har presenterat en modell för hur tillgången till bostadsnära natur ska säkras. Där är det tre aspekter som lyfts fram vilka ska finnas med i all fysisk planering, vare sig det gäller förvaltning av resurs eller exploatering.¹

Detta sammanfattar sociotopkartering tämligen väl, här kartläggs först vilka platser som människor nyttjar(tillgång), sedan efterfrågas tillgängligheten(nåbarhet) samt vilka värden(kvalitet) platsen har. Region Gotland har beslutat sig för att använda sig av sociotopkartering i planeringen för att ta hänsyn till de sociala värdena vid planering. Det är en metod som utvecklats av Stockholms stad och som lyfter fram sociala och kulturella värden i bostadsnära natur.² Denna kartering som du nu håller i din hand kommer att användas som planeringsunderlag inför den nya fördjupade översiktsplanen som ska göras för Klintehamn inom några år.

¹ Boverket

² Stockholms Stad, s.10

Sociotopkartering

Sociotop kan jämföras med biotopbegreppet, istället för att som biotop beskriva de abiotiska och biotiska förhållandena beskrivs de sociala och kulturella. Sociotopen är enbart kvalitativ och visar på vad brukarna anser om platsen i fråga.

*"Biotopen är platsens liv och form (t ex sandstrand), sociotop den upplevda och värderade platsen (t ex badstrand)."*³

I och med förtätning byggs ofta viktiga grönområden bort. I Stockholm startade arbetet med att säkerställa de sociala värden som finns i grönområden och parker 1996. Sociotopkarteringar har sedan gjorts i stora städer såsom Stockholm, Göteborg och Helsingborg men även i mindre orter såsom Hedemora och Östervåla.

Sociotopkartering består av en brukarvärdering och en expertvärdering. Brukarvärderingen är den sammanvägda bedömningen utifrån de undersökningar som har försökt att fånga ett brukarperspektiv. För att få fram ett underlag till detta kan flera metoder användas som enkäter, intervjuer och grönvandringar. Med expertvärdering menas det arbete som kommunens tjänstemän genomför i processen då platsen bedöms genom observationer och erfarenheter utifrån deras expertisområden.⁴ En sociotopkarta är en karta som illustrerar vilka platser människan använder i sin utemiljö samt vad de gör där.⁵ På kartan visas vilka sociotopvärden som finns på vilka platser. Dessa identifieras utifrån vad brukarna har svarat hur de nyttjas. Att kategorisera värdena blir upp till den som skapar kartan. Dessa värden är platsspecifika och individuella. I en rapport utgiven av Statens folkhälsoinstitut har åtta kvaliteter kartlagts som är av vikt för att människor ska uppfatta områden som attraktiva. Dessa åtta kvaliteter är: Det vilda, det artrika, det rymliga, det rofyllda, det lekfulla, det gröna torget, det festliga och det kulturella. De ligger till grund för hur sociotopvärden har kategoriserats.⁶

Den gotländska varianten är anpassad för att kunna tillämpas i mindre tätorter. I de gotländska tätorterna bor det färre människor och det är inte heller samma parkstruktur som i storstäderna. Vanligen har också invånarna nära till tätortsnära naturområden. Den gotländska inventeringen lägger mer tyngd på invånarnas erfarenheter än expertens observation. Vi har också valt att rikta oss till grupper i samhället som vanligtvis inte kommer till tals i planeringssammanhang.

³ Stockholms Stad s.10

⁴ Ståhle

⁵ Ibid

⁶ Statens Folkhälsoinstitut

Hemse

Inledning

Hemse är den näst största tätorten på Gotland och en av de utpekade serviceorterna i översiktsplanen "Bygg Gotland". I Hemse socken bor det 1740⁷ personer varav 1715⁸ personer bor i tätorten. Hemse har god kommersiell och offentlig service. Här finns bank, fiskaffär, ostbutik, tygaffärer, matvarubutiker, systembolag med mera. Här finns också skolor och vårdcentral. Föreningslivet är väl utbredd här med en aktiv Hembygdsförening, Röda korset, Hemse Bollklubb, Sudrets HC för att nämna några. Det är också den goda servicen som många Hemsebor lyfter fram när de får frågan – *Vad är bäst med att bo i Hemse?*

Tillvägagångssätt

För att få ett brett resultat krävs det att man också använder sig av flera olika metoder för att fånga in tankar och åsikter om orten. Det är viktigt att få en spridning bland de som deltar vid de olika tillfällena som har getts att komma till tals. Enkäten ger en chans till att få en bild av vilka platser som är uppskattade i orten, hur de används och varför de är favoritplatser. Intervjuer och workshops ger en djupare inblick och grönvandringen ger en helhetsbild och spontana tankar kring hur områden används och hur invånare rör sig på orten. Till viss del har även egna observationer legat till grund för senare bedömning.

En enkät har delats ut till 300 stycken slumpvist utvalda hushåll i Hemse. En person per hushåll ombads svara på enkäten och skicka tillbaka den i det frankerade svarskuvertet. 62 personer valde att svara vilket ger en svarsfrekvens på 20 %.

En grönvandring genomfördes den 16 augusti 2011 med start klockan 18.00. Antal deltagare på grönvandringen var 17 stycken varav 9 kvinnor och 8 män. Det var deltagare i alla åldrar vilket gav bra diskussioner och flera olika perspektiv på platserna vi passerade. Jenny Sandberg (SBF), Jan von Wachenfeldt (LK), Stina Wester (SBF) och Daniel Bergvall (MP) deltog och antecknade under grönvandringen. Promenaden var cirka 2,5 km genom Hemse samhälle.

Intervjuer har genomförts på fritidsgård, förskola, fritids och öppna förskolan. 15 kvinnor och 7 män har intervjuats. Att intervjuerna har riktat sig mot verksamheter riktade till barn beror på att efter tidigare erfarenheter så kommer det in få enkätsvar från barn. Men genom att intervjua barn och personal på förskola och fritids så kan även barnperspektivet lyftas fram. De lite äldre barnen har också kommit till tals då 20 stycken ungdomar från årskurs 7 -9 på Högbyskolan har svarat på frågor om deras vardag och den offentliga utemiljön, ett häfte med frågor lades ut i cafeterian och de som ville svarade sedan enskilt på frågorna.

Enkät

Av de 62 som svarade på enkäten var 56 procent kvinnor och 36 procent män, åtta procent angav inte kön eller kryssade i båda. 81 procent av de som svarade på enkäten har tillgång till trädgård och 19 procent varken tillgång till trädgård eller uteplats.

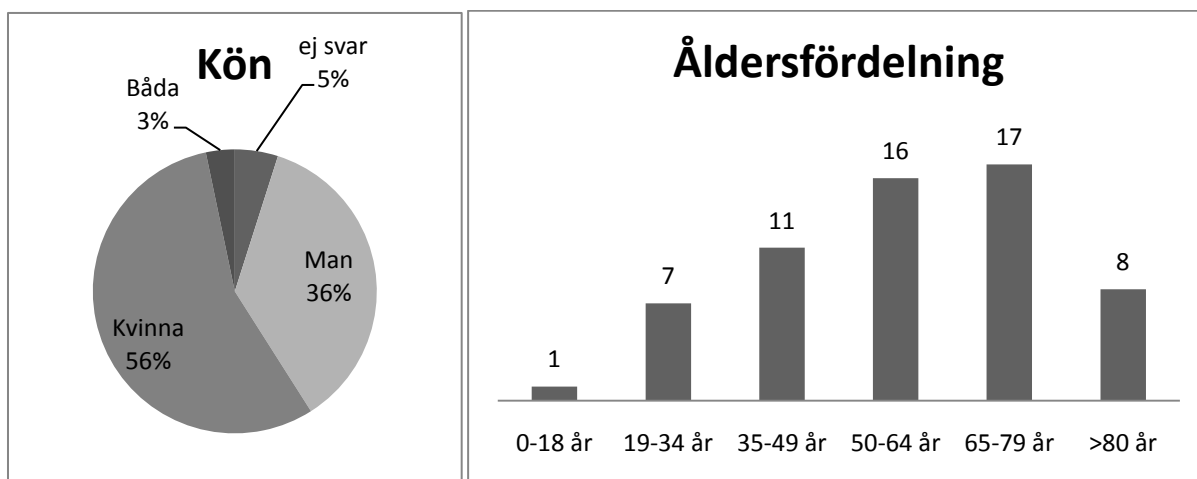
Den mest representerade ålderskategorin av respondenter är mellan 65 – 79 år. I ålderskategorin 0 – 34 år svarade åtta personer och åtta personer i kategorin 80 år eller äldre (se figur 2). Av de som

⁷ Region Gotland

⁸ Statistiska centralbyrån

svarade på enkäten var det vanligast att de hade högst 5 min till sin favoritplats. De flesta går till fots eller använder rullstol, det vill säga 76 procent och 20 procent använder främst cykel för att ta sig till sin favoritplats övriga använder bil, MC eller moped, 4 procent.

Hälften anser att platserna de angett som favoritplatser i enkäten kan utvecklas ytterligare. Framförallt har det varit skötselfrågor, bättre underhåll, belysning och bänkar som har ansetts förhöja platsens värde. I Hemse har det också i samtliga intervjuformer framkommit om behovet av en mer central lekplats för de mindre barnen.

Figur 1 Andel kvinnor och män som svarade på enkäten

Figur 2 Åldersfördelningen på de som svarade på enkäten

Sociotopkarta

Platser på kartan

Högbyäng

Sociotopvärden: Picknick, Naturupplevelse, Mötesplats, Promenad, Sällskapslek, Kulturupplevelse

Den här platsen ägs av Region Gotland men sköts av Hembygdsföreningen. Här anordnas aktiviteter och festligheter. Har omnämnts som favoritplats både i enkät, grönvandring och intervjuer.

"Vi brukar också gå till Högbyäng för att titta på myror, det älskar min son. Där finns det också bra med bänkar."

"Det är en perfekt plats att vara på och det arrangeras saker där mellan varven som är trevliga eftersom man träffar folk man känner och en bra plats för mina barn att lära sig om naturen och vi älskar att vara ute, har picknickkorg med oss och bra att det finns utrymme för kubbspel med mera och uteaktiviteter."

Förbättringar: *"Bänkar som flyttas i solen, gärna plantering av vårlökar."* *"Promenadslinga med bänkar som fick stå kvar över vintern, vi behöver vila många gånger."*

Hultekrappar

Sociotopvärden: Blomprakt, Naturupplevelse, Promenad, Picknick,

Ett änge i södra Hemse som har angetts som favoritplats för rekreation av både kvinnor och män i enkäten. Förbättringar som har framkommit är förstärkning av stig.

Torget

Societopvärden: Mötesplats, Liv och rörelse, Torghandel

En stor men enligt grönvandringens deltagare och radiointervjuer välbehövd parkering. Man handlar, äter glass, träffar bekanta och tittar på folk. Här finns torghandel och i december julmarknaden och inte att förglömma ljugarbänken. Flera har önskat en mer central lekplats i anslutning till torget.

Förbättringar: Under grönvandringen påtalades det att begränsningen för biltrafik framför Coop gärna fick gälla året runt. Asfalteringen behöver förbättras då det nu är stora sänkor i parkeringen som på vintern fylls med vatten och gör att halkrisken blir stor.

"I Hemse fattas det en offentlig lekplats för barn med sittplatser för föräldrar- jag skulle vilja ha den i trädgården mellan Hemse kommunhus och Konsum. Ett bortglömt grönområde som i dag bara används av kommunhusets personal för att fika. Detta är en gräsplan som skulle kunna användas av fler kommuninnevånare än så. Detta är något som efterfrågas av både gotländska föräldrar och av turister. Det blir då en samlingsplats för familjeaktiviteter. Biblioteket har redan mycket för barn: böcker, film, sagostunder och pyssel en lekplats vore ett bra komplement.

Trekanten

Sociotopvärden: Historisk, blomprakt

Detta anses vara en vacker och välskött plats i Hemse. Det är en historisk plats då det var kring denna trekant som Hemse en gång byggdes upp.

Förbättringar: Här spann tankarna hos deltagarna på grönvandringen iväg på en skulptur. En av deltagarna uttryckte att man borde *”Lyfta fram att den är historiskt viktig då Hemse inte har så mycket historia i övrigt.”* *”En informationstavla kring Hemses historia och belysning behövs!”*

Multisportarenan

Sociotopvärden: Lek, Spontanidrott

Används till bland annat fotboll, innebandy av barnen både under och efter skoltid.

Förbättringar: En skateboardramp – half pipe + mindre utmaningar. Få bort grushögarna och göra klart platsen. Mer grönytor eller asfalt och bänkar och bord. Det skulle också kunna bli en plats för skateboard om man stänger av en av vägarna. Knyta ihop grönområdet – plantera den syrénhäck som fanns med i planen. Rikta om lampor och timer på belysningen. Ingen parkering.

”Ett lyse så man kan se bättre på kvällen (finns ett men det är felvänt) Lite mer grönt bredvid (parkliknande)istället för grus.” – 19-34 år

Asarve

Sociotopvärden: Lek, Promenad, vinteraktivitet, Sällskapslek

Används mycket av barnfamiljer då det finns stora gräsytor att spela fotboll, kubb, brännboll på. En av deltagarna har antecknat att hon brukar gå ut tillsammans med sin mormor som använder rollator i området. Många går här i och med att Hälsans stig går förbi. Det finns en kulle i området som även barnfamiljer från andra delar av Hemse kommer för att leka på och för pulkaåkning på vintern.

Det finns gott om stora gräsytor, men frågan många av deltagarna ställde sig i grönvandringen var om de verkligen var funktionella? De klipps sällan och man vet inte riktigt vad man ska göra på dem.

Förbättringar: Vill att det ska klippas gräs oftare, det som ska vara änge borde ha mer blommor.

"Jag är rullstolsbunden och har gående ledsagare med mig. Framkomligheten är svår vintertid då det sparas vallar av hård snö mitt i gångbanan på flera ställen. Dessa måste hållas borta." Kvinna 35-49 år

Tingsåkern (Gräsplan framför gamla polishuset)

Sociotopvärden: Evenemang

Gräsplanen framför polishuset förknippar man nu med Hemsedagen och torgstånd. I övrigt så använder man den inte. Flera av deltagarna på grönvandringen upplever den som ödslig, tråkig och tycker att det är en bortglömd gräsplan. Men eftersom den ligger centralt men ändå inte i direkt

anslutning till storgatan anser deltagarna att det vore en bra plats att använda till en mötesplats med exempelvis scen och möjliggöra att nyttja den till julmarknaden.

Förbättring: Många tyckte att det var synd att man idag använder parkeringsytor till torgstånd under julmarknaden och ansåg att detta skulle vara en bra plats istället. Man diskuterade också att det en gång varit en fin plats med vattenspegel/fontän och att det skulle kunna tas fram igen.

”Det här är platsen där en scen och samlingsplats skulle vara rätt. En liten bit från den tungt trafikerade storgatan och tillgång till parkeringar finns på torget.”

”Om platsen inte blir en mötesplats finns ingen anledning till förbättring.”

Skolskogen

Det är ett område i anslutning till elljusspåret där Högbyskolan har gjort i ordning ett område för utomhuspedagogik och utflykter. En av favoritplatserna bland de som svarade på enkäten. Det är också favoritplats för förskolan Mullvaden eftersom de inte behöver gå långt för att komma till naturen. Det finns små skogsstigar där barnen kan gå och upptäcka skogen. Där är årets skiftningar tydliga och barnen kan lära sig vad som händer under de olika årstiderna. Det upplevs som ett trevligt och tryggt område eftersom det rör sig mycket folk i spåret. Både skolan och förskolan använder skogen (skolskogen) för utomhuspedagogik och lek. Här finns till exempel en naturkompost där barnen lär sig kretslopp och men det är också en samlingsplats för utflykter och mellanmål.

Rörelsemönster

Banvallen mot Alva och Stånga

Sociotopvärden: Promenad, Naturupplevelse, Motion,

Den gamla banvallen är framkomlig ända från Alva till Stånga via Hemse. Banvallen till Alva är en mycket uppskattad promenadväg och har blivit väl omnämnd i både intervjuer och enkäter. Många använder båda banvallarna för cykel som ett tryggare alternativ till väg 142 och 144.

Förbättringar: Många önskar ett bättre underhåll av banvallen till Alva. Så här uttrycker en man det: *”Röja sly. Klippa kanterna 1 – 2 ggr sommartid. Hyvla vägen v.b. Hålla vägen öppen vintertid. Farliga stenar ligger vid ingången från Hemse, bör tas bort. Små och billiga åtgärder på en väg som används flitigt av Alva- och Hemsebor!”*

Hälsans stig

Sociotopvärden: Promenad, Motion

Hälsans stig i Hemse är en folkhälsosatsning som hjärt- och lungsjukas riksförbund står bakom. Slingan är 5 km och följer befintliga gångvägar och trottoarer samt undviker trappor och branta backar.

”Hälsans stig går förbi mitt boende och jag går dagligen en del av den. Jag hade egen hund men har senare haft daghundar, men har slutat för att jag inte är säker på att jag orkar gå så mycket som det behövs, det saknar jag så!”

Förbättringar:

"Man skulle kunna utveckla den med gamla järnvägen förbi Hultekruppar samt åt andra hållet med stångar. Det skulle bli en bra promenad och joggingspår om man slätade ut marken bättre och röjde bort kvistar. Även ridning skulle kunna fungera."

"Lite fler möjligheter att sitta ner och vila benen. Alla har inte rollator."

"Alla höga trottoarkanter borde ses över, omöjligt med rullstolar."

Motionsspåret

Sociotopvärden: Promenad, Motion

Ett elljusspår i anslutning till simhallen och ett populärt stråk för motion och promenader. Det har efterfrågats bänkar för de äldre som är ute och motionerar som behöver vila sig emellanåt.

Förbättringar: *"Genom att fräscha upp starten till löpbanan, där det är grusigt/jord. Man kan också göra parkbänkar runtom (mitten mot ishallen) då det endast är en grön äng och inget mer. Lite tråkigt. Hela det området är tyvärr väldigt ödsligt och tråkigt just nu, med risk för att man trampar snett och skadar sig."*

Avslutande reflektioner

I Hemse har en viktig fråga för invånarna varit en önskan om en lekplats mer centralt i Hemse för de mindre barnen. Något som kan förklaras med att platserna för lek främst är lokaliserade i utkanterna av samhället eller i anslutning till förskola eller bostadsområde. En central offentlig lekplats i anslutning till torget eller bibliotek vore ett bra komplement till övriga lekplatser. Grönvandringen var ett för Hemse lyckat koncept och denna gång lockades även barn och föräldrar att delta, tidigare har det varit en mer jämn åldersgrupp. Intressant är dock att det lockar både män och kvinnor att delta, både i Hemse och i Klintehamn var könsfördelningen ungefär lika.

Något som också borde diskuteras mer ingående är hur de stora grönytor kring Asarve kan utvecklas för att de ska ha en för invånarna tydlig funktion, då det under denna kartering diskuterades mycket kring skötsel. Behöver det vara stora klippta gräsytor? Går det att vissa ytor är oklippta och att skötseln anpassas mer efter funktion såsom stigar, boll- eller varpaplan?

Att ha en medborgardialog tidigt i planprocessen är viktigt och denna undersökning är också en kunskapsinhämtning om hur invånare upplever sina grönområden och närmiljö. Resultatet borde även kunna ligga till grund för skötselplaner och åtgärdsprogram.

I fortsättningen är det viktigt att fundera på hur vi som region ska ta vara på all den kvalitativ kunskap som vi får till oss. Vilka rutiner ska följa en sociotopkartering och hur kan man ytterligare utveckla metoden?

Källförteckning

Boverket, *Bostadsnära natur*. (2007)

Region Gotland, *Gotland i siffror*. (2010)

SCB, *Tätorternas landareal, folkmängd och invånare per km²* (2005) och (2010)

Statens Folkhälsoinstitut. *Grönområden för fler – en vägledning för bedömning av närhet och attraktivitet för bättre hälsa*. Östersund (2009)

Stockholms stad, stadsbyggnadskontoret. *Sociotophandboken, planering av det Offentliga uterummet med stockholmarna och sociotopkartan*. (2003:2)

Ståhle, A, red. *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad - om metoden, dialogen och resultatet*. Stockholm stad, Stadsbyggnadskontoret och Gatu- och fastighetskontoret. (2002)

Hemse

1:10 000

Sociotopyta

Sociotopyta

Stråk

Blomprakt	●
Kulturopplevelse	●
Lek	●
Liv och rörelse	●
Motion	●
Mötesplats	●
Naturupplevelse	●
Picknick	●
Promenad	●
Spontanidrott	●
Sällskapslek	●
Torghandel	●
Vinteraktivitet	○

BILAGA 2

Sociotopvärde	Beskrivning/enkätalternativ
Lek	En plats att leka på
Motion	Där går jag stavgång Där springer/joggar jag Där cyklar jag
Mötesplats	Där umgås jag med vänner
Naturupplevelse	Där tittar jag på fåglar Där tittar jag på växter Där tittar jag på djur och insekter
Picknick	Där har jag picknick eller gör utflykter Där grillar jag
Promenad	Där rastar jag hunden, Jag passerar där varje dag Där promenerar jag
Torghandel	Marknad, torghandel
Spontanidrott	Där spelar jag fotboll Där åker jag skateboard/ spelar streetbasket
Sällskapslek	Där spelar jag brännboll, kubb etc.
Utblick mot havet	Utsikt över havet, höra vågornas brus, havet
Vila	Där är jag ensam med mina tankar, Där läser/ målar/skriver jag
Vinteraktivitet	På vintern åker jag skidor/pulka där
Kulturupplevelse	Deltar i evenemang, Där har jag många minnen, historisk plats
Liv och rörelse	Titta på människor,
Blomprakt	Titta på blommor/ planteringar

